

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΔ'.

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 ᾠανουαρίου. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι: ἑτησία: — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 32.

22 Νοεμβρίου 1887

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΞΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕΙΝ¹

Κυρίαί καὶ κύριοι,

Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ἐπεσκέφθητε τὴν πόλιν τῶν Παρισίων. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι δὲν τὴν γνωρίζετε ἐξ ὄψεως, ἔχετε ὅμως ἐξ ἀκοῆς τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα διαρκῆ ἐκθεσιν βιβλίων πρὸς πώλησιν. Τὸ πεζοδρόμιον τῆς ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ παροχθίας ὁδοῦ ὀρίζεται καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ὄχθην ὑπὸ τοίχου ἐνὸς περιπόου μέτρου ὕψους. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τούτου τοποθετοῦνται καθ' ἑκάστην πρωΐαν, μέχρι τῆς ἐσπέρας, κιβώτια τετράγωνα πλήρη βιβλίων παλαιῶν, ἢ καὶ νέων, ἀλλὰ μεταχειρισμένων. Ἐνώπιον δὲ τῶν κιβωτίων συνωθοῦνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τινὲς ἐπὶ σκοπῷ ἀγορᾶς, πολλοὶ ἐξ ἀπλῆς περιεργείας, ἄλλοι δὲ, πτωχοὶ φιλομαθεῖς, πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἐξετάζουν δῆθεν προτοῦ τὰ ἀγοράσῃσι.

Ἡ σειρά τῶν οὕτω ἐκτιθεμένων κιβωτίων εἶναι μακροτάτη. Ἀπὸ τὴν λεγομένην Βασιλικὴν Γέφυραν, μέχρι τῆς Γεφύρας τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου, τὸ πεζοδρόμιον, τὸ ὅποιον ἐν τῷ μεταξύ διακόπτεται ὑπὸ ἐξ ἄλλων γεφυρῶν, ἀποτελεῖ ἀδιάκοπον ἐμπορεῖον βιβλίων.

Ἡ ἀτελεύτητος σειρά τῶν τετραγώνων κιβωτίων προξενεῖ εἰς τὸν ξένον μεγάλην ἐντύπωσιν, ἀλλ' ὅμως ἡ παρόχθιος ἐκείνη ἀγορὰ παριστᾷ ἐλάχιστον μέρος τῆς κινήσεως τοῦ βιβλιομπορίου ἐν Παρισίοις. Δὲν ὑπάρχει ἴσως ὁδὸς ὅπου καὶ μὴ βιβλιοπωλεῖον, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐκδοτῶν ἀνάλογος τοῦ τῶν βιβλιοπωλῶν. Ὁ κατάλογος ἀμφοτέρων, εἰς τὸ ὀγκωδέστατον βιβλίον τῶν Παρισινῶν διευθύνσεων, κατέχει τριάκοντα καὶ μίαν στήλας, περιλαμβάνει δὲ περὶ τὰ χίλια διακόσια ὀνόματα καταστημάτων, μικρῶν καὶ μεγάλων. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων πολλὰ ἔχουν διαστάσεις εὐρυτάτας καὶ στρατιᾶν ὑπαλλήλων. Ἐάν, κατὰ μέσον ὅρον, ὑπολογίσωμεν ἂν πέντε μόνον ἄτομα δι' ἕκαστον τῶν χιλίων διακοσίων καταστημάτων, ἔχομεν καὶ πάλιν

πληθυσμὸν ἐξ χιλιάδων περίπου ἀνθρώπων ἀσχολουμένων εἰς τὸ βιβλιομπόριον, ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Παρισίων. Ἐάν δὲ προσθέσωμεν τοὺς βιβλιορράπτας, βιβλιοδέτας, βιβλιοκομιστὰς καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τοῦ ἐμπορίου τούτου ποριζομένους τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐπιπροσθέσωμεν δὲ καὶ τὰς οικογενεῖας τῶν, δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς πληθυσμὸν, τὸν ὅποιον ὀλίγοι τῶν πόλεων μας ἔχουν. Τοῦτο δὲ χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς τυπογράφους, τοὺς χαρτοποιοὺς, τοὺς ξυλογράφους καὶ χαλκογράφους, τοὺς κατασκευαστὰς τυπογραφικῶν χαρακτῆρων, ἢ πιεστηρίων, καὶ ὅσους ἄλλους τεχνίτας, τοὺς συνεργαζομένους ἐμμέσως ἢ ἀμέσως πρὸς παραγωγὴν τῶν κατ' ἔτος προστιθεμένων βιβλίων εἰς τὴν ἀπείραντον ποσότητα τῆς προγενεστέρας παρακαταθήκης.

Ἡ ἑτησία αὕτη παραγωγή ἐν Γαλλίᾳ εἶναι ὑπερμεγέθης. Ἀληθῶς ἡ Γαλλία προμηθεύει ὕλην πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, τὰ δὲ πιεστήριά της δὲν ἐργάζονται διὰ μόνον τὸ ἔθνος τῶν Γάλλων. Ἡ ποσότης τῶν κατ' ἔτος ἐξαγομένων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν βιβλίων ἀποτελεῖ κεφάλαιον σπουδαῖον. Ἡ ἀξία τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1885 ὑπερέβη, κατὰ τὰς τελωνειακὰς ἐκτιμήσεις, τὸ ποσὸν δέκα ἑπτὰ ἑκατομμυρίων φράγκων καὶ ἡμίσεως. Κατὰ δὲ τὸ προλαβὸν ἔτος ἦτο αὕτη κατὰ ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἡμισυ ὑπερτέρα.

Ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἡ ἑτησία παραγωγή εἶναι οὐχ' ἥττον σπουδαία. Ἐν Ἀγγλίᾳ, κατὰ τὸ ἔτος 1885, ἐδημοσιεύθησαν 5,640 βιβλία, — εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς 4030, — εἰς δὲ τὴν Γερμανίαν 16,305, δηλαδὴ 6000 περίπου περισσότερα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἑμοῦ δημοσιευθέντων. Ταῦτα δὲ ἐξαίρουμένων τῶν ἀπειραρίθμων ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων τοσοῦτος πανταχοῦ καταναλίσκεται χρόνος, ἀφαιρούμενος ἐκ τοῦ δυναμένου ν' ἀφιερῶθῃ εἰς ἀνάγνωσιν βιβλίων.

Ἡ τοιαύτη ἀένας προσθήκη διανοητικῆς τροφῆς εἰς τὴν ἤδη προϋπάρχουσαν ἀκένωτον παρακαταθήκην, συνεπιφέρει τὴν ἀνάγκην διαλογῆς τινος, πρὸς καθοδήγησιν τοῦ ἀναγινώσκοντος πλήθους. Ναὶ μὲν, μέγα μέρος τῶν κατ'

1. Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ».

ἔτος δημοσιευμάτων ἀποτείνεται εἰς εἰδικούς κυκλους ἀναγνωστῶν, ὡς (λόγου χάριν) τὰ ἐκπαιδευτικά, τὰ δι' ἐκάστην ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ἥ καὶ τὰ πραγματευόμενα ἀποκλειστικῶς περὶ χωριστῆς τινος ἀσκήσεως, δις κεδεάσεως ἡ καὶ παιγνιδίου 1). Ἀλλὰ, μεθ' ὅλας τὰς ὑποδιαίρεσεις ταύτας, ὑπολείπεται ἀριθμὸς μέγας βιβλίων γραφομένων χάριν τῶν πολλῶν. Συγγραμματα ἱστορικά, φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά, ποιήματα καὶ μυθιστορήματα, — πρὸ πάντων μυθιστορήματα, — προστίθενται ἀκαταπαύστως εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἤδη δημοσιευθέντων, παλαιῶν ἢ καὶ νεωτέρων.

Ἐν μέσῳ τῆς τοσαύτης πληθώρας γίνεται καταφανὴς ἡ ἀνάγκη ὁδηγοῦ τινος. Νὰ τ' ἀναγνώσῃ τις ὅλα, ἀδύνατον! Εἰς ὅποια νὰ δώσῃ τὴν προτίμησιν; — Οἱ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀπονερόμενοι εἰς τὰ νεοφανῆ βιβλία ἐπαινοὶ δὲν δύνανται, οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἀλλαχοῦ, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀσφαλὴς πάντοτε ὁδηγός. Ἀληθῶς, χάρις εἰς τὰς ἐφημερίδας ἡ καὶ ἄλλας αἰτίας, βιβλία τινὰ γίνονται ἐνίοτε τοῦ συρμοῦ, τότε δὲ πάντες νομίζουν ὅτι ὀφείλουν νὰ τ' ἀναγνώσωσιν. Ἀλλὰ πάντα τὰ βιβλία τοῦ συρμοῦ δὲν ἔχουν τὸ δῶρον τῆς μακροβιότητος. Κερδίζουν ἐξ αὐτῶν χρήματα ὁ ἐκδότης καὶ ὁ συγγραφεὺς, τοῦτο δὲ ἀναντιρρήτως ἔχει τὴν σπουδαιότητά του, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου λησμονοῦνται τὰ πλεῖστα, οἱ δὲ ἀναγνώσαντες δὲν ἐνθυμοῦνται ἴσως ἐξ αὐτῶν, ἢ τὸν ἀπωλεσθέντα πρὸς ἀνάγνωσίν των χρόνον.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης ἀπωλείας χρόνου, πρὸς εὑρεσιν ὁδηγοῦ καλοῦ καὶ χρησίου, ποικίλαι ἀπόπειραι κατὰ τὸπους ἔγειναν καὶ γίνονται. Βεβαίως, ὑπάρχουν ἱστορίαι τῆς φι-

λολογίας ἐκάστου ἔθνους, ὑπάρχουν σπουδαῖαι καὶ ἀμερόληπτοι βιβλιοκρισίαι, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐθεωρήθησαν ὡς ἐπαρκῆ, ἐκεῖ μάλιστα ἐνθα οἱ μὲν ἀναγινώσκοντες πολλοί, τοῦ δὲ χρόνου ἡ ἀξία δὲν παραγνῶρίζεται. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως, λόγιοι διάφοροι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ χειραγωγῶσι τὸν λαόν, ὑποδεικνύοντες βιβλία ἐκλεκτὰ καὶ χρήσιμα. Οὕτως, ὁ περιώνυμος Lubbock ἐσημάτισε πρὸ τινος καὶ ἐδημοσίευσε κατάλογον ἐξ ἐκατὸν συγγραμμάτων, ἀρκούντων, κατ' αὐτόν, πρὸς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης οἰκογενειακῆς. Ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθα ὑπάρχει ἡ ἐξίς τοῦ νὰ γίνωνται τὰ πάντα διὰ τῆς κυβερνητικῆς πρωτοβουλίας, ἐπιτροπὴ, διοριζομένη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, δημοσιεῖ κατάλογον ἐπίσημον τῶν συγγραμμάτων, ὅσα κρίνει ἀρμόδια πρὸς ἀπονομὴν βραβείων εἰς τὰ σχολεῖα, ἢ πρὸς σχηματισμὸν τῶν λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν.

Ἀλλὰ τῶν τοιούτων μέτρων ἡ χρησιμότης εἶναι βεβαίως περιορισμένη, οὐδ' ἐκτείνεται πέρα κλάσεων τινῶν τῆς κοινωνίας. Οἱ πλεῖστοι δὲν παραδέχονται εὐκόλως τὴν ἀνάγκην ὁδηγῶν, συμβούλων καὶ χειραγωγήσεως. Ἄλλως δέ, προκειμένου περὶ διανοητικῆς τροφῆς, εἶναι φυσικὸν ν' ἀκολουθῇ ἕκαστος τὰς ὁρέξεις του. Οὐχ' ἤττον ὁμως, ἤθελεν εἶσθαι εὐχῆς ἔργον ἐάν ἡ δύνατο πᾶς τις νὰ γνωρίζῃ τί τὸ ἄξιον ἀναγνώσεως, ὅπως μὴ δαπανᾷ τὸν καιρὸν του ἀσκοπῶς καὶ ἀνωφελῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιβλαβῶς.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, συγχρινόμενοι πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη, δὲν δυνάμεθα εἰσεῖν νὰ καυχηθῶμεν ἐπὶ πληθώρα βιβλίων, μολονότι οὔτε ἔλλειψιν βεβαίως πάσχομεν. Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ τοιοῦτος ἡμῶν πλοῦτος εἶναι μέτριος, (ἐνόσφ δὲν μᾶς γίνεται προστιώτερος ὁ ἀνεκτίμητος θησαυρὸς τὸν ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ ἀρχαιότης,) διὰ τοῦτο ἐξ ἐνὸς μὲν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκλογῆς μεγαλειτέρα, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ εὐκολωτέρα.

Ἀλλὰ παρεκτός τῆς ἀνάγκης χειραγωγήσεως ὡς πρὸς τὴν διαλογὴν τῆς ἀναγνωσίμου ὕλης, ὑφίσταται δι' ἡμᾶς καὶ ἄλλη οὐσιωδestatῆ ἀνάγκη.

Ἐς τὸ ὁμολογήσωμεν παρρησίᾳ: Ἀνάγκη νὰ ἐξαφθῇ καὶ νὰ γενικευθῇ παρ' ἡμῖν ἡ ὁρεξίς πρὸς ἀνάγνωσιν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, χάρις εἰς τὴν αὐξουσαν διάδοσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐλαττοῦται βαθμηδὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων Ἑλλήνων, αὐξάνει δὲ ὁ τῶν δυναμένων ν' ἀναγινώσκωσι. Τῆς τοιαύτης αὐξήσεως ἐπωφελοῦνται ἴσως, ἐν μέρει, αἱ ἐφημερίδες ἡμῶν, τῶν ὁποίων ἐπολλαπλασιάσθη πρὸ τινῶν ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κυκλοφορία. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ, οὐδὲ θὰ προσβληθῶσι βεβαίως οἱ ἡμέτεροι δημοσιογράφοι ἐάν προσθέσω, ὅτι αἱ στῆλαι τῶν φύλλων

1) Ἴδού, περιεργίας χάριν, ἡ καθ' ὕλην διαίρεσις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ κατὰ τὸ ἔτος 1884 δημοσιευθέντων βιβλίων.

Θεολογικά καὶ λόγοι ἱεροκρυφίων....	847	435
φιλολογικά καὶ ἐκπαιδευτικά	652	225
βιβλία διὰ τοὺς παῖδας.....	813	388
ἱστορικά καὶ βιογραφικά.....	481	311
μυθιστορήματα.....	695	934
περὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, μετ' ἐικονογραφίαν.....	373	140
ἐπετηρίδες καὶ δημοσιεύσεις κατὰ φυλλάδια	247	—
περιηγήσεις καὶ γεωγραφικά.....	239	161
ἐμπορικά, βιομηχανικά, πολιτικὴ οἰκονομία	253	163
νομικά	129	431
ποιήματα, δράματα, κτλ.....	164	171
ιατρικά, περὶ ὑγιεινῆς, κτλ.....	187	188
φιλολογικαὶ μελέται, μονογραφίαι κλπ.....	320	148
φυσικά καὶ μαθηματικά.....	—	92
φυλλάδια καὶ δημοσιεύσεις διάφοροι.....	240	143
τέχναι ἐφημεροσμέναι εἰς τὴν βιομηχανίαν	—	100
	5,640	4,030

Τὰς περὶ βιβλίων πληροφορίας ταύτας, ἐν γένει, ἀρῶμαι ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Gazette bibliographique».

των καὶ μόναι δὲν παρέχουν τὴν ἀρμόδιον τροφήν πρὸς διάπλασιν ἡθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀπαιτεῖται νὰ λάβωμεν πάντες τὴν ἑξίν τοῦ ν' ἀναγινώσκωμεν, παρεκτός τῶν ἐφημερίδων, βιβλία χρήσιμα καὶ καλὰ. Ὅπως λάβωμεν ὁμως τὴν σωτήριον ταύτην ἑξίν, προαπαιτεῖται ἡ ὑπαρξίς ὕλης πρὸς ἀνάγνωσιν ἀφθόνου, κινούσης καὶ ἱκανοποιούσης τὴν περιέργειαν.

Ἰδοὺ τί ἀπαιτεῖται. Ἡ ἑλλειψίς του, ἐὰν ἑλλειψίς ὑπάρχῃ, δὲν πρέπει νὰ μᾶς φοβίζῃ. Καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν φιLANAγνωστῶν, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἔτι σχετικῶς ἐτῶν, ἦτο λίαν περιωρισμένος. Ἡ γενίκευσις τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, καὶ ὁ κατὰ συνέπειαν πολλαπλασιασμὸς τῆς ἐτησίου παραγωγῆς βιβλίων, εἶναι ἀπόκτημα πρόσφατον τοῦ ἐπεκτεινομένου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐξετάζοντες δὲ διὰ τίνων μέσων καὶ διὰ ὁποίων ἐνεργειῶν κατορθώθη ἄλλαχού ἡ γενίκευσις τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς ἀναγνώσεως, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ παρηγορηθῶμεν διὰ τὰς ἑλλείψεις τοῦ παρόντος, ἀρῶμενοι ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ξένων ἐθνῶν νέας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας. Ὅτι ἐγένετο ἄλλαχού δύναται καὶ ἐνταῦθα νὰ γίνῃ. Τί δὲ ἀρμυδιώτερον κέντρον πρὸς σκέψιν περὶ τῶν πρακτέων, ἢ ὁ φιλοπρόσδος οὗτος σύλλογος τοῦ Παρνασσοῦ, ἐκ τῆς πεφωτισμένης δραστηριότητος τοῦ ὁποίου τσαυτὰ ἤδη ἐβλάστησαν ἔργα γόνιμα καὶ τσαυτὰ ἐπήγασαν ἰδέαι καρποφόροι;

Ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἄλλοτε, τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων ἐξεδίδοντο ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ἔτι, ἢ ἕως τῆς χθές, δηλαδή, διὰ τῆς ἀρωγῆς φιλομούσων συνδρομητῶν, ἢ χάρις εἰς τὴν γενναιοδωρίαν πλουσίου προστάτου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ βιβλίον ἀφιερῶτο πομπωδῶς ὑπὸ τοῦ πτωχοῦ συγγραφέως. Χάρις εἰς τὴν ἐκεῖ αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναγνωστῶν, οἱ συγγραφεῖς ἤδη, ἐὰν δὲν πλουτίζωσι πάντες, δύνανται ὁμως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, νὰ ἐξάσφαλίσωσι διὰ τοῦ καλάμου τὴν ὕλικήν καὶ ἡθικὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ἄλλ' ἡ αὐξήσις τῶν ἀναγνωστῶν ἐπῆλθε διότι καὶ οἱ συγγραφεῖς, καθόσον ἀπετείνοντο εἰς κύκλον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐρυνόμενον, ἔμαθον νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς των ὕλην πρὸς ἀνάγνωσιν ἐλκυστικὴν καὶ διδασκτικὴν συνάμα, τοιαύτην ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ ὠφελῇται τερπόμενος, νὰ αὐξάνῃ τὰς γνώσεις του δαπανῶν εὐαρέστως τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του. Ἀφοῦ ἄπαξ συνειθίσῃ τις εἰς τὸ νὰ εὐρίσκη ἡδονὴν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, συναισθάνεται αὐξάνουσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔφεσιν τῆς μαθήσεως, ὁ ὀρίζων του εὐρύνεται ἀδιακόπως καὶ ὁ χορτασμὸς ἀνανεοῖ τὴν ὄρεξιν ἀντὶ τοῦ νὰ τὴν

κορέσῃ. Ταῦτα πάντα δύνανται νὰ κατορθώσωσιν οἱ συγγραφεῖς.

Οἱ συγγραφεῖς ὁμως εἶναι παραγωγεῖς, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα, ὡς πᾶν ἄλλο ἐμπόρευμα, οὔτε χρησιμοποιοῦνται, οὔτε διαδίδονται κυκλοφοροῦντα, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν ἀρμυδιῶν πρὸς τοῦτο μεσιτῶν. Ὑπάρχει καὶ διὰ τοὺς συγγραφεῖς χρεῖα χειραγωγήσεως, ὁδηγίας καὶ ἐνθαρρύνσεως, εἰς τρόπον ὥστε, ἐξ ἐνός μὲν τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα παράγουν νὰ εἶναι κατὰλληλα πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καταναλωτοῦ, τοῦ ἀναγινώσκοντος δημοσίου, ἐξ ἄλλου δὲ διὰ νὰ μὴ μένωσι τὰ χειρόγραφα των κεκρυμμένα εἰς τὰ χαρτοφυλάκια, ἢ ἐκτυπούμενα νὰ μὴ γίνωνται βορὰ τῶν σκολήκων.

Οἱ μεσιταὶ οὗτοι, οἱ ὁδηγοὶ καὶ χειραγωγοὶ τῶν συγγραφέων εἶναι οἱ ἐκδόται. Ἄλλ' ἐκδότας λέγων ἐννοῶ ἀνθρώπους συναισθανομένους τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ἔργου των, οὐχὶ ἀπλῶς κερδοσκοποὺς ἀποβλέποντας εἰς μόνην τὴν ὕλικήν των ὠφέλειαν, ἢ ἐκμεταλλευομένους πρὸς τοῦτο τὰς ταπεινὰς ἐνίοτε τάσεις χυδαίας περιεργείας. Ἐννοῶ ἐκδότας ἐμπορουμένους εὐγενεοῦς φιλοδοξίας, γνωρίζοντας πῶς νὰ ὠφελῶνται αὐτοὶ ὠφελοῦντες τοὺς ἄλλους, πῶς νὰ ἐκλέγωσι τροφήν διανοητικὴν ὑγιᾶ καὶ εὐπεπτον πρὸς διάδοσιν μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν των, καὶ κατέχοντας τὸ μυστικὸν τοῦ νὰ ἐξεγείρωσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ὄρεξιν τῶν ἀναγνωστῶν διὰ τὴν τοιαύτην τροφήν. Πρὸς τοιοῦτους ἐκδότας ἄλλαχού τὰ ἔθνη αὐτῶν δὲν ἐθεώρησαν ὡς ἀμοιβὴν ἐπαρκή τὸν πλοῦτον μόνον, ὅστις ἐπέστεψε τὴν ἐντιμον καὶ κοινωφελῇ ἐργασίαν των, ἀλλὰ διετήρησαν καὶ διατηροῦν τὴν μνήμην των, ὡς ἀληθῶν εὐεργετῶν. Μεταξὺ τῶν ἀνδριάντων, τῶν κοσμοῦντων τὸ ἐκ βάθρων ἀνεγερθὲν Δημαρχεῖον τῶν Παρισίων, διαπρέπει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Διδότου, τοῦ ἀνυψώσαντος τὸν περιώνυμον οἶκον, τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ ὁποίου οὔτε ἡ Ἑλλάς ἔμεινεν ἀμέτοχος, — οὐδ' εἶναι ἐπιλήσμων καὶ ἀγνώμων δι' αὐτὰς ἡ Ἑλλάς! Ἐν Σκωτίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου Chambers διαμένει σεβαστὸν καὶ προσφιλέ, διότι συνετέλεσε καὶ οὗτος εἰς τὴν διάδοσιν ὑγιῶν καὶ ὠφελίμων γνώσεων, ὅχι μόνον εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' ὅπου λαλεῖται ἡ ἀγγλική. Ὁ κατάλογος τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων μαρτυρεῖ τὴν ἐπιδειξιότητα μεθ' ἧς ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὸ ἴδιον συμφέρον πρὸς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν. Ὁ κατάλογος οὗτος περιέχει συνοπτικὰς καὶ εὐμεθόδους πραγματείας περὶ παντοίων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀποτελούσας σειρὰν ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπιγραφὴν (Γνώσεις διὰ τὸν λαόν), (Information for the people) περιέχει συγγράμματα ἱστορικὰ, ἀπανθίσματα τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας, περιοδικὰ χρησιμώτατα... Καὶ τί δὲν περιέχει! Οὐδ' εἰργάσθη

μόνος ὁ Chambers διὰ τῶν ἐκδόσεών του πρὸς ἐξέγερσιν τῆς πρὸς τὰ βιβλία κλίσεως, ἥτις προηγήθη τῆς τοσοῦτον καταπληκτικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κύκλου τῶν φιλαναγνωστών. Ἡδυνάμην νὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα πολλῶν ἄλλων τοιούτων ἐκδοτῶν εἰς ἀπάσας τὰς πεφωτισμένας χώρας. Διότι πανταχοῦ ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν τοιοῦτοι. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ θὰ εἴμεθα ἄδικοι καὶ ἀγνώμονες, ἐὰν ἐλθμονοῦμεν ὅσῃν εὐγνωμοσύνην ὀφείλομεν εἰς τοσοῦτους φιλοπάτριδας ἐκδότας καὶ τυπογράφους, οἵτινες καὶ πρὸ τῆς ἐθνεγερσίας ἡμῶν καὶ μετ' αὐτήν, εἰργάσθησαν, ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτων δυσχερειῶν, πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους. Τόσῳ δὲ μεγαλείτεροι αἱ δυσχερείαι κατὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἐκεῖνοι νὰ παλαίωσι, καθόσον τὰ πάντα παρ' ἡμῖν ἦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν των. Ἡδὴ, καθόσον ἐν γένει προοδεύομεν, κατὰ τοσοῦτον καὶ τῶν ἡμετέρων ἐκδοτῶν τὸ ἔργον δύναται νὰ καταστῇ μεγαλείτερον καὶ καρποφορώτερον. Ἄς εὐχόμεθα νὰ τοὺς ἴδωμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τρεπομένους εἰς μῆμῃσιν ὑποδειγμάτων ὁποῖα τὰ μνημονευθέντα. Εἰς τοὺς μέλλοντας Διδότους καὶ Chambers τῆς Ἑλλάδος θὰ στήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἀνδριάντας, ὅταν διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν καλῶν βιβλίων κατορθώσωσιν νὰ γενικεύσωσι παρ' ἡμῖν τὴν ἔξιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ τὴν διάδοσιν τῶν φώτων.

Παρεκτὸς τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες ὁπωσδήποτε ἀποβλέπουν καὶ ὀφείλουν ν' ἀποβλέπωσιν εἰς τὸ ἴδιον συμφέρον, συνετέλεσαν μέγας ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸς γενίκευσιν τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, ἑταιρίαι διάφοροι ἐπὶ τούτῳ συστηθεῖσαι. Εὐεργετικωτέρα πασῶν ἦτο «ἡ πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων» (Society for the diffusion of Useful Knowledge), ἰδρυθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης. Ἡ ἐπομένη περικοπή ἐξ ἀγγελίας εἰδοποιούσης τὴν ἐκδοσιν περιοδικοῦ εὐθηνοῦ, καταδεικνύει τὸν τε σκοπὸν καὶ τὰ μέσα ἐνεργείας τῆς ἑταιρίας ἐκείνης. «Ἀναλαμβάνομεν τὴν δημοσίευσιν ταύτην, λέγει ἡ «ἀγγελία, ἐλπίζοντες ὅτι πολλοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν οὔτε μέσα ἄφθονα οὔτε ὥρας πολλὰς «διαθεσίμους, θὰ παρακινήθωσιν εἰς ἀγορὰν καὶ «εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν. Τὰ μέχρι «τοῦδε δημοσιευθέντα ὑπὸ τῆς ἑταιρίας βιβλία ἀποτείνονται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς ἀναγνώστας ἔχοντας τὴν πρόθεσιν καὶ τὸν καιρὸν «ν' ἀποκτήσωσι γνώσεις μεταδιδόμενας εἰς αὐτοὺς συνοπτικῶς καὶ εὐμεθόδως. Ἀλλὰ παρὰ τὸν σκοπὸν τῶν τοιούτων, ὑπάρχουσι πολλοὶ δυσνάμενοι μὲν νὰ δαπανῶσιν ἡμίσειαν ὥραν καθ' ἑκάστην πρὸς ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων, μὴ ἔχοντες ὅμως τὴν διάθεσιν ἢ τὴν συνήθειαν «ν' ἀνοίγωσι ποτὲ καὶ βιβλίον. Χάριν αὐτῶν «δημοσιεύομεν τὸ τερπνὸν καὶ διδασκτικὸν περι-

«οδικὸν τοῦτο, πιστεύοντες ὅτι οὕτω τοῖς παρὰ ῥέχομεν τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐφιστῶσιν ἐνίοτε τὴν «προσοχὴν των εἰς ἀντικείμενα ὑψηλότερα «καὶ ὑγιέστερα, ἢ τὰς ἐμπαθεῖς συζητήσεις τῆς «πολιτικῆς καὶ τὰς νοσηρὰς λεπτομερείας ἀπεχθῶν κακουργημάτων».

Τοιοῦτο τὸ πρόγραμμα τῆς ἑταιρίας ἐκείνης. Τὸ ἐπραγματοποίησε δὲ ὅχι μόνον διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ της, ἀλλὰ καὶ δι' ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν, καὶ διὰ σειρὰς ἔργων ἱστορικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ τερπνὸν συνεδυάζετο πάντοτε μετὰ τοῦ ὠφελίμου. Τῆς ἑταιρίας ψυχὴ καὶ στύλος ἐχρημάτισεν ἄγγλος λόγιος, ὁ Charles Knight, ἐμφορούμενος τῆς εὐγενοῦς ιδέας τοῦ νὰ διαδώσῃ τὰ φῶτα εἰς τὴν πατρίδα του. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ ἑταιρία διελύθη, αἱ δὲ δημοσιεύσεις τῆς ἐλθμονοῦνθησαν ἴσως, ἀλλ' ὅχι καὶ ἡ ὑπαρξίς της καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις τὰς ὁποίας προσέφεραν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Διότι, πρὸ πεντήκοντα ἡ ἐξήκοντα ἐτῶν, οἱ Ἀγγλοὶ δὲν ἦσαν ὅσον σήμερον φιλαναγνωσταί. Σήμερον, ἐὰν ἐπισκεφθῇτε τὴν Ἀγγλίαν, θὰ ἰδῇτε τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς ὑπαλλήλους ἀπερχομένους κατὰ πάσαν ἐσπέραν ἐκ τοῦ γραφείου εἰς τὴν οἰκίαν των, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἢ τοῦ λεωφορείου, μὲ τὸ βιβλίον εἰς χεῖρας. Τὰ δὲ Σάββατα λαμβάνει διαστάσεις φορτίου ἢ προμήθειας βιβλίων καὶ περιοδικῶν, τὰ ὁποῖα φέρουν κατ' οἶκον ὅπως ἐπωφεληθῶσι τῶν ὠρῶν σχολῆς τῆς Κυριακῆς. Οἱ ἐργάται καὶ οἱ χειρῶνακτες ἀκολουθοῦν τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα. Συχνάκις θὰ ἰδῇτε τὸν ἀμαξηλάτην διακόπτοντα τὴν ἀνάγνωσιν ὅπως, ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ του καθίσματος, ἀκούσῃ τὰς διατάγας τοῦ πελάτου, εἰς τὴν θύραν τοῦ ὁποίου ἐπερίμενε. Ταῦτα εἰς τὰς ὁδοὺς. Τί δὲ καὶ πόσον ἀναγινώσκειται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, δύνασθε νὰ εἰкаσῇτε ἐκ τῆς ποσότητος τῶν κατ' ἔτος ἐκδομένων βιβλίων, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιβλιοπωλείων καὶ ἐκ τῆς καταπληκτικῆς κυκλοφορίας τῶν δανειστικῶν βιβλιοθηκῶν. Ὑπάρχουν τοιοῦτα καταστήματα ἀγοράζοντα κατὰ ἑκατοντάδας καὶ κατὰ χιλιάδας τὰ ἀντίτυπα τῶν καλῶν νεοφανῶν συγγραμμάτων. Τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν συνδρομητῶν καὶ τοσαύτη ἡ ἔξις τοῦ ἀναγινώσκειν ἐν Ἀγγλίᾳ! Ἡ δὲ ἔξις αὕτη, μὴ τὸ λησμονῶμεν, δὲν ἐπεκράτει κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα. Ὀφείλεται, κατὰ μέγιστον μέρος, εἰς τὰς πεφωτισμένας ἐνεργείας ἐκδοτῶν, οἷος ὁ Chambers, καὶ ἑταιριῶν, οἷα ἡ πρὸς διάδοσιν κοινωφελῶν γνώσεων.

Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν μᾶς παρέχει μόνη τοιαῦτα παραδείγματα πρὸς μίμησιν. Ἰδοὺ τοιοῦτον ἐκ Γαλλίας, ἡ φερώνυμος τοῦ Φραγγλίνου ἑταιρία. Ἡ ἱστορία τῆς ἑταιρίας ταύτης εἶναι περιεργὸς ἅμα καὶ διδασκτική. Κατὰ τὸ ἔτος

1861 εἰς ἀπλοῦς λιθογράφος τῶν Παρισίων συνέλαβε τὴν ιδέαν τοῦ νὰ συνεταιρισθῇ μετὰ τινων συναδέλφων του, ὅπως ἀγοράζωσιν ἀπὸ κοινοῦ βιβλία, τῶν ὁποίων μαθόντες τὴν ὑπαρξίν ἐπεθύμουν νὰ λάβωσι γνῶσιν. Ἡ μικρὰ ἐταιρία συνεκροτήθη καὶ ἐπέτυχε. Μαθὼν τὴν ἐπιτυχίαν πεφωτισμένος τις καὶ γενναῖος φίλος τῆς προόδου, ὁ στρατηγὸς Φανέ, παρεκάλεσε τὸν φιλομαθῆ λιθογράφον νὰ συνεργασθῇ μετ' αὐτοῦ πρὸς ἴδρυσιν δύο παρομοίων ἐταιριῶν εἰς δύο μικρὰς κώμας τῆς Γαλλίας. Τὸ πρᾶγμα ἐπέτυχε καὶ πάλιν, ἀπεδείχθη δὲ οὕτω ὅτι ὁ σχηματισμὸς βιβλιοθηκῶν διὰ τὸν λαὸν ἦτο ἐφικτὸς εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς ὅσον καὶ ἐντὸς τῶν μεγαλοπόλεων. Ὁ σκοπὸς ἦτο «νὰ συγκρο-» τηθῶσι κέντρα κατὰ ἄλληλα πρὸς παιδείυσιν καὶ «μὀρφωσιν τοῦ λαοῦ, νὰ ἰδρυθῶσιν ἀπέναντι τῶν» καπηλείων βιβλιοθηκῶν, νὰ εἰσχωθῇ εἰς τὸν βίον «τοῦ λαοῦ στοιχεῖον ἡθικοποιήσεως, ἀνυψώσεως» καὶ ἀναπτύξεως, ὃ ἐστὶ τὸ καλὸν βιβλίον». Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων ἡ μικρὰ ἐταιρία τοῦ λιθογράφου μετεσχηματίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1862, χάρις εἰς τὴν πρόθυμον σύμπραξιν πολλῶν ἀνδρῶν ὑψηλῆς περιωπῆς, εἰς τὴν ἐταιρίαν Φραγκλίνου. Ὡς πρόγραμμα ἔχει αὕτη τὸν ἐν Γαλλίᾳ πολλαπλασιασμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Ὅθεν σχηματίζει καὶ δημοσιεύει καταλόγους συγγραμμάτων ἀρμοδίων διὰ τὰς τοιαύτας βιβλιοθήκας, ἐνθαρρύνει διὰ χρηματικῆς συνδρομῆς τὴν ἔκδοσιν ἔργων κοινωφελῶν καὶ τὴν μετάφρασιν ἐκλεκτῶν ξένων συγγραμμάτων, δωρεῖται δέ, ἀναλόγως τῶν μέσων τῆς, βιβλία εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ, ἢ προμηθεύει τοιαῦτα ἐπὶ πληρωμῇ, ἀλλ' εἰς τιμὰς συγκαταβατικὰς καθ' ἃς ἔχει συμβάσεις μετὰ ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν. Ἐπὶ τέλους ἐκδίδει περιοδικὸν πρὸς χρῆσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν κατὰ τόπους λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν (1). Τὰ μέλη τῆς ἐταιρίας δὲν ὑποχρεοῦνται εἰς συνδρομὴν ἀνωτέραν τῶν δέκα φράγκων κατ' ἔτος. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ 1885, εἰς διάστημα δέκα ὁκτὼ ἐτῶν, ἡ ἐταιρία ἐπρομήθευσεν εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ τόμους 107, 000 δωρεάν,—ἐπὶ πληρωμῇ δὲ ἄλλ' εἰς ὄρους συγκαταβατικούς, τόμους 493, 000. Ὅ ἐστὶ, διένειμεν, ἐν συνόλῳ, εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κωμοπόλεις τῆς Γαλλίας, πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τὰς ἐξακοσίας χιλιάδας βιβλίων, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία συνεποσοῦτο εἰς 1,172,000 φράγκων. «Καὶ ἃς μὴ λησμονηθῇ, λέγει ἡ ἔκθεσις ἐξ

ἧς ἀρύομαι τὰς πληροφορίας ταύτας, (1), «ὅτι» μεταξὺ τῶν οὕτω διαδοθέντων ἐξακοσιῶν χιλιάδων βιβλίων, ἡ ἐταιρία προσεπάθησεν ἀεί-» ποτε νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ οὐδὲ ἐν, δυνάμενον νὰ» διαστρέψῃ τὴν διάνοιαν, νὰ διαφθεῖρῃ τὴν» καρδίαν, ἢ νὰ διαταράξῃ τὴν συνείδησιν οὐ-» δενὸς ἀγνώστου».

Αἱ ὑπὸ τῆς ἐταιρίας Φραγκλίνου διατρεφόμεναι βιβλιοθήκαι δὲν εἶναι αἱ μόναι ὑπάρχουσαι ἐν Γαλλίᾳ. Καὶ εἰς τὰς ἄλλας δὲ πεπολιτισμένας χώρας αἱ τοιαῦται βιβλιοθήκαι πολλαπλασιάζονται πρὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως εὐδοκιμοῦν τὰ ἀξιόλογα συνεντευκτήρια τοῦ λαοῦ, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Mechanics Institutes*, εἰς τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην ἐσπέραν παρέχεται εἰς τὸν ἐργατικὸν λαὸν ἀναψυχὴ ἐξευγενιστική. Ἀναγνώσματα δημόσια, παραδόσεις πρακτικαὶ καὶ σκόπιμοι, βιβλία ἐκλεκτὰ πρὸς ἀνάγνωσιν, ἀνυψοῦν ἐκεῖ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἐργάτου, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας του πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Τοιοῦτος ὁ σκοπὸς καὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐταιρίας τῶν Φίλων τοῦ λαοῦ, ἐταιρίας ἀξίας πάσης ὑποστηρίξεως, ὅπως δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ καλὸν πρόγραμμά της, ἐπωφελουμένη τῶν ἐνθαρρυντικῶν παραδειγμάτων ὅσα ἀλλαχοῦ δύναται νὰ εὕρῃ πρὸς καθοδήγησίν της.

Περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου πολλὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν χωρὶς νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ θέματος τῆς σημερινῆς ἡμῶν συνδιαλέξεως. Διότι καὶ οὕτω ὁ λόγος ἤθελεν εἶσθαι πάντοτε περὶ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῶν φώτων, περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς πρὸς μάθησιν περιεργείας, περὶ γενικεύσεως τῆς ἐξέως τοῦ ἀναγινώσκειν. Καθόσον ἐπεκτείνεται ὁ κύκλος τῶν ἀναγνωστῶν, κατὰ τοσοῦτον διευκολύνεται ἡ συγγραφή καὶ ἡ δημοσίευσις καλῶν βιβλίων. Καθόσον δὲ πολλαπλασιάζονται τὰ καλὰ βιβλία, κατὰ τοσοῦτον θ' αὐξάνῃ ἡ ζήτησις καὶ ἡ ἐξόδεσις των. Ταῦτα πάντα ἀλληλένδετα. Καθ' οἷαν δῆποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν στραφῶσιν αἱ πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων ἐνέργειαι, θ' ἀποληξῶσιν εἰς τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Ἐνέργειαι δὲ τοιαῦται οὐδέποτε ἔπαυσαν γινόμεναι καὶ παρ' ἡμῖν. Τὸ ζήτημα εἶναι ἐὰν ἐνίοτε γινόμεναι ἀλλέως δὲν ἤθελον ἀποβῇ πλέον τελεσφόροι, ἐὰν ἦσαν πάντοτε ὅσον ἀπλητῆτο πρακτικαὶ καὶ μεθοδικαί, ἐὰν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐνυπῆρχε πάντοτε

1) Journal des bibliothèques populaires, publié par la société Franklin, pour la propagation des bibliothèques populaires, paraissant une fois par mois, Paris. 1 Rue Christine.

1) "Ides La société Franklin et son oeuvre ; Rapport présenté au nom du conseil d'administration à l'assemblée générale du 13 Avril 1886. Σημειωτέον ὅτι ἡ γενναῖα δωρεὰ τῆς Ἐταιρίας ταύτης ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν φυλακῶν καὶ νοσοκομείων.

εἰς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας ἢ ἀπαιτουμένη σκοπιμότης.

Σκοπιμότης! Ἀγνοῶ κατὰ πόσον ἡ λέξις ἔχει τ' ἀπαιτούμενα προσόντα ὅπως μὴ καταδικασθῇ ὡς ἐξοβελιστέα, ἀλλ' ὅμως πόσον μεγάλη ἡ σημασία της, καὶ πόσον δύσκολος ἡ ἐφαρμογή της! Ἐὰν ἐφηρμόζετο εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις, πόσον αὐταὶ θ' ἀπέβαινον καρποφοῦνται! Ἰδοὺ πρόχειρον παράδειγμα, ἀφοῦ ὁ λόγος περὶ βιβλίων, τί γίνεται καὶ τί ἡδύνατο νὰ γείνη διὰ τῆς γενναιοδωρίας τῶν «φιλομούσων συνδρομητῶν».

Γνωρίζομεν πάντες, ἐξ ἰδίας ἕκαστος πείρας, ὑπὸ τίνων αἰσθημάτων καταλαμβανόμεθα ὁπόταν μᾶς παρουσιασθῇ ἀγγελία πρὸς ὑπογραφήν. Ὑπογράφομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐνίοτε δὲ καὶ πληρόνομεν, ἀλλ' ὑπογράφομεν καὶ πληρόνομεν ἀσκόπως, παρακινούμενοι ἀπλῶς καὶ μόνον ἢ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν προϋπογραψάντων ἢ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ δυσαρεστήσωμεν τὸν συλλέγοντα ὑπογραφάς.

Ἐλαβα καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν ν' ἀναφέρω τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Μανουσίου, τὸ ὁποῖον φίλος μου σεβαστὸς πρὸ ἐτῶν μοὶ μετέδωκε. Ὁ φίλος μου ἐπισκέπτετο τὸν Κον Μανουσίου, ὅτε εἰσῆλθέ τις κρατῶν ἀγγελίαν περὶ ἐκδόσεως βιβλίου. Ὁ καθηγητὴς ὑπέγραψεν ἄνευ δισταγμοῦ καὶ χωρὶς νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐντύπου ἀγγελίας, προτείνων δὲ αὐτὴν εἰς τὸν φίλον μου, Ὑπογράψτε, λέγει καὶ σύ.—Ἀλλὰ περὶ τίνος πρόκειται; Ὅποιον τὸ βιβλίον;—Ὑπογράψτε!—Ὁ φίλος μου νομίσας ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀγνώστου εἰς αὐτὸν συγγραφέως, ἐνέπνεε τὰ πιστὰ εἰς τὸν Κον Μανουσίου, ὑπέγραψε, ὁ δὲ κάτοχος τῆς ἀγγελίας ἀπεσύρθη νῆχαριστημένος.—Ὅταν σοῦ ζητεῖται συνδρομὴ πρὸς ἐκδοσιν βιβλίου, ἐπρόσθεσε τότε ὁ καθηγητὴς, μὴ πολυεξετάζης, ὑπογράψτε! Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δημοσιεῶνται βιβλία. Θὰ δημοσιευθῶσι πολλὰ οὕτω ἀνοησίαι, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν θὰ ἔχωμεν καὶ κανέν χρησίμον σύγγραμμα.

Ἰσως δὲν εἶχε ἄδικον ὁ σοφὸς καθηγητὴς. Νομίζω ὅμως ὅτι γινόμεναι μετὰ πλειοτέρας σκοπιμότητος, αἱ συνδρομαὶ πρὸς ἐκδοσιν βιβλίων ἡδύνατο νὰ πραγματοποιήσωσι τὸν σκοπὸν τοῦ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον. Πρὸς τοῦτο ἀπεπειράθη ἄλλοτε νὰ διαγράψω σχέδιον, κατὰ μίμησιν Ἰταλικοῦ συνεταιρισμοῦ, προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ διασήμεου Mamiani καὶ σκοποῦντος τὴν δημοσίευσιν καλῶν καὶ κοινωφελῶν βιβλίων (1). Τὸ σχέδιόν μου ἐκεῖνο ἀπέβλεπεν ἰδίως τὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλληνικὰς

κοινότητας, εἰς τὰς ὁποίας στηρίζουν κατ' ἐξοχὴν τὰς ἐλπίδας τῶν οἱ πλείστοι τῶν ἐκτυπῶντων ἀγγελίας. Βάσις αὐτοῦ ἦτο ἡ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν συνδρομῶν ἐπιτευξὶς διπλοῦ ἀποτελέσματος: ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν συνεταιρισθησομένων ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ νὰ ὑπογράψωσι εἰς ἀγγελίας, ἐξ ἄλλου δὲ (καὶ πρὸ πάντων,) τῆς δημοσιεύσεως βιβλίων καλῶν, περισσοτέρων τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τὰς ἀνοησίας, τῶν ὁποίων τὴν ἐμφάνισιν ὑπέθαλπεν ἐξ ἀνάγκης ἡ ἀπεριόριστος ἐλευθεριότης τοῦ Κου Μανουσίου. Κατὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον ἀπετελεῖτο ἐταιρία ἐκ μελῶν συνεισφερόντων ὀρισμένον τι ποσὸν κατ' ἔτος, ὡς ἐλάχιστον ὅρον, διηυθύνετο δὲ ὑπὸ συμβουλίου ὀλιγομελοῦς, δυναμένου νὰ δαπανᾷ τὸ ὅλον ἢ μέρος τῶν ἐτησίων προσόδων τῆς ἐταιρίας πρὸς συνδρομὴν ἢ ἀγορὰν νεοφανῶν βιβλίων, ὀλίγων ἢ πολλῶν κατὰ τὴν κρίσιν του, ἢ καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν ὅλην δαπάνην τῆς ἐκτυπώσεως κοινωφελῶς τινος συγγράμματος. Περιττὸν νὰ ἐκθέσω τὰς λεπτομερείας πάσας τοῦ σχεδίου, τὸ ὁποῖον διηρεῖτο εἰς κεφάλαια καὶ ἄρθρα, καθ' ὅλην τὴν τάξιν, διαμένει ὅμως εἰς κατὰστασιν σχεδίου εἰσέτι. Ὅφειλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκομεν εἰς πᾶσαν οἶαν δῆποτε νέαν ἐπιχείρησιν: τὴν δυσκολίαν τῆς διευθύνσεως, τῆς εὐρέσεως τῶν ἀρμοδίων προσώπων πρὸς ἐπιτυχὴ ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἄλλως, τὸ σχέδιον δὲν ἦτο κακόν, θὰ ἦτο δὲ καλλίτερον ἔτι ἐὰν τὸ πρόγραμμά του περιορίζετο εἰς σκοπὸν ἐιδικόν, τὴν ἐκδοσιν, φέρ' εἰπεῖν, σειρᾶς βιβλιαρίων ἀπλῶν, εὐμεθόδων καὶ εὐαναγνώστων, περιεχόντων γνώσεις κοινωφελῆς. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἑλλειψις παραδειγμάτων ξένων πρὸς μίμησιν. Ἄλλ' ἡ ἐκτέλεσις τοιούτων ἔργων δύναται εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς πρωτοβουλίας ἐκδοτῶν, ἢ δι' ἐταιριῶν, θὰ ἐπιτευχθῇ δὲ ἅμα (τὸ ἐπαναλαμβάνω) οἱ ἐκδῶται ἡμῶν μάθωσι καλῶς τὴν τέχνην τοῦ νὰ ὠφελῶνται ὠφελοῦντες. Ὅτι βελτίζομεν πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν συμπτωμάτων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἡδὴ ἀρξαμένη ἐκδοσις τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης». Ἄς εὐχόμεθα πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ταύτην, ἃς ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι θὰ ἐμμεῖνη μέχρι τέλους πιστὴ εἰς τὸ πρόγραμμά της, «ἐκδίδουσα ἔργα ἀληθῶς ὠφέλιμα τῇ Ἑλληνικῇ Κοινωνίᾳ, εἰς τιμὰς προσιτάς καὶ εἰς «τοὺς μὴ δυναμένους νὰ δαπανήσωσιν ἀνέτως «πρὸς ἀγορὰν βιβλίων». Ἡ ἐπιτυχία τοιούτων ἐπιχειρήσεων θὰ ἐπισπεύσῃ καὶ παρ' ἡμῖν τὴν γενίκευσιν τῆς ἐξέως καὶ τῆς ὀρέξεως τοῦ ἀναγινώσκειν. Οὕτω δὲ θ' ἀπολήξωμεν βαθμηδὸν εἰς τὸ εὐάρεστον καὶ ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα,

1) Ἡ ἐταιρία αὕτη ἐπωνομάζετο Società promotrice degli studi filosofici e letterari.

ὅτι θὰ ὑπάρχωσι βιβλιοπωλεῖα εἰς ἐκάστην πόλιν, εἰς ἐκάστην κωμόπολιν, εἰς ἐκάστην γωνίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅτι εἰς τοὺς σιδηροδρόμους, ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων, οἱ ἐπιβάται θὰ ἔχωσιν, ὡς ἀλλαχοῦ, ἐφόδια βιβλίων πρὸς ἀνάγνωσιν, εἰς δὲ τὰς οἰκίας—πρὸ πάντων εἰς τὰς οἰκίας,—θὰ ὑπάρχῃ πανταχοῦ μικρὰ μὲν ἀλλ' ἐκλεκτὴ βιβλιοθήκη, ἀποτελοῦσα τὴν κυρίαν τέρψιν τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου.

Δὲν λέγω ὅτι δὲν πωλοῦνται ἐνίοτε βιβλία καὶ σήμερον ἔτι εἰς ἀπόκεντρα τῆς Ἑλλάδος μέρη. Συνέπεσε νὰ συναντήσω πλάνητας βιβλιοπώλας εἰς μικρὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις. Εἶδα τοιούτους ἐκθέτοντας τὸν δίσκον των καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς ἀναχωρούντων ἀτμοπλοίων. Ἀλλ' ὅποια εἶναι τὰ πωλούμενα παρ' αὐτῶν βιβλία; Ὁ Μπερτόδουλος, ὁ Μπερτολδίνος, ἡ φυλλάδα τοῦ Γαιδάρου, ὁ Συντίπας, ὁ Ναστραδὶν Χότσας, ὁ Ὀνειροκρίτης. Πωλοῦνται παρεκτὸς τούτων καὶ μεταφράσεις γαλλικῶν μυθιστορημάτων, οὐχὶ τῶν ἐκλεκτοτέρων ἢ ἠθικωτέρων, μεταφράσεις αἰτινες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὔτε ὡς ὑπόδειγμα γλώσσης ἢ ὕφους δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡφελιμοί. Κατ' εὐτυχίαν ὅμως ἡ ἐξόδευσις αὐτῶν εἶναι μικροτέρα, ὡς πληροφοροῦμαι, τῆς τῶν ἄλλων βιβλίων τὰ ὅποια ἐμνημόνευσα. Εἰς τὰ ὄντως διασκεδαστικὰ βιβλία ἐκεῖνα δὲν θέλω νὰ προσάψω τὸν ἐλάχιστον μῶμον. Χρεωστούμεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν εἶναι πρὸς τιμὴν ἡμῶν τοῦτο,—ὅτι δηλαδὴ μετὰ ἐξήκοντα ἐτῶν ἀνεξαρτησίαν, μετὰ τὴν γενομένην κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐξάπλωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅταν ἀναγινώσκῃ, προτιμᾷ τὰ ἀναγνώσματα τὰ ὅποια μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ παρελθοῦσα ἐκατονταετηρίς.

Διατὶ ἄρα γε τοῦτο; Διατὶ οἱ μεταπράται βιβλίων δὲν φέρουν ἐντὸς τοῦ σάκκου, ἢ ἐπὶ τοῦ δίσκου των, βιβλιάρια χρησιμώτερα ἢ ἀρμοδιώτερα πρὸς τε τὰς ἀνάγκας τῆς παρούσης ἐποχῆς καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν, ἢ ὅποια ἀναντιρρήτως ἐπῆλθεν ἄφ' ἧς ἐποχῆς μετεφράζετο πρὸς τέρψιν τῶν Ἑλλήνων ὁ Μπερτόδουλος; — Βιβλία ἐγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ ἔκτοτε. Διατὶ δὲν ζητοῦνται ταῦτα καὶ δὲν ἀναγινώσκονται παρὰ τοῦ λαοῦ; Διατὶ οἱ μεταπράται βιβλίων πολλαπλασιαζόμενοι δὲν χρησιμοποιοῦνται πρὸς διάδοσιν τῶν νεωτέρων τούτων προϊόντων τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας;

Πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας δύνανται ἴσως νὰ προταθῶσι δύο λόγοι.

Ὁ πρῶτος, ὅχι ὅμως νομίζω ὁ κυριώτερος, εἶναι ὅτι τὸ βιβλιοemporion δὲν ἀνεπτύχθη οὔτε διωργανώθη εἰσέτι παρ' ἡμῖν ὅσον ἔπρεπε καὶ ἦτο δυνατόν. Οἱ ἐκδόται καὶ οἱ βιβλιοπῶλαι δὲν ἐμελέτησαν, ὡς φαίνεται, οὔτε ἐκμεταλ-

λεύονται εἰσέτι ἀρκούντως τοὺς ἀπαραιτήτους εἰς πᾶν ἐμπορίον ὄρους ἐπιτυχίας, τοὺς ἐξαρτωμένους ἀπὸ τὴν σχέσιν μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἀλλ' οὔτε καταγίνονται ἐπαρκῶς εἰς τὸ πῶς νὰ φέρωσι τὸ ἐμπόρευσμά των εἰς γνῶσιν καὶ ὑπὸ τὰ ὅμματα τοῦ ἀγοραστοῦ. Θὰ μοι ἀντιταχθῇ ἴσως εἰς ταῦτα ἡ ἐπιτυχία νέων τινῶν δημοσιεύσεων, μὴ ἀποκλειστικῶς διδακτικῶν, καὶ ἡ αὐξάνουσα χρῆσις τοῦ μέσου τῶν εἰδοποιήσεων διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ἀναγινώριζω τὸ ὄρθον ἀμφοτέρων τῶν ἀντιρρήσεων καὶ τὰς παραδέχομαι, ὡς πρόσθετον ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς πρόοδον. Ἀλλ' οὐχ ἦττον, μένει ἀληθές ὅτι οὔτε αἱ εἰδοποιήσεις διαδίδονται ὅσον ἀλλαχοῦ, οὔτε κατάλογοι βιβλίων νεοφανῶν, ἢ καὶ παλαιῶν, κυκλοφοροῦν ὡς ἀλλαχοῦ, οὔτε (τοῦτο δὲ τὸ κυριώτερον προκειμένου περὶ τοῦ λαοῦ καὶ περὶ χώρας ὅποια ἡ ἡμετέρα,) οὔτε χρησιμοποιοῦται ἀναπτυσσόμενον τὸ πρόχειρον μέσον τῶν πλανήτων βιβλιοπωλῶν, τῶν γυρολόγων, ὡς τοὺς ὀνομάζομεν. Ὁ βιβλιοπώλης τῶν Ἀθηνῶν, ἢ τῶν Πατρῶν ἢ τῆς Ἐρμουπόλεως, περιμένει μέχρις οὐ μάθῃ ἐκ τύχης ὁ ἀγοραστὴς τὴν ὑπαρξίν βιβλίου τινος καὶ ἔλθῃ νὰ τὸ ζητήσῃ, ἢ ἀρκεῖται εἰς τὸ κέρδος τὸ ὅποιον παρέχουν τὰ διδακτικὰ βιβλία. Ὁ ὀργανισμὸς ὅστις ἐφηρμόσθη εἰς τὴν πώλησιν ἐφημερίδων διὰ τῶν παιδῶν ἠδύνατο, νομίζω, ἐπεκτεινόμενος νὰ ἐφαρμοσθῇ κάλλιστα καὶ εἰς τὴν πώλησιν βιβλίων. Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὑπηρεσία τῶν βιβλιοπωλείων εἶναι πρὸ ἐτῶν ἀνατεθειμένη εἰς παιδας, τοῦτο δὲ χάρις εἰς τὸν πρακτικὸν νοῦν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν σύστασιν τῶν τοιούτων βιβλιοπωλείων βαθυπλούτου ἡδὴ ἐκδότου Smith. Ὁ ἐκδότης οὗτος ὅχι μόνον ἐπλούτησε, ἀλλὰ καὶ βουλευτὴς ἐκλέγεται καὶ ὑπουργὸς ἐχρημάτισε. Τὸ παράδειγμα ἔστω πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου μάλιστα ἡ ἐπίτευξις καὶ τῶν δύο ἀξιωμάτων εὐχερεστέρα ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ πώλησις βιβλίων, περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων εἰς τοὺς σιδηροδρόμους τῆς Ἀγγλίας εἶναι καταπληκτικὴ. Δὲν ἔχομεν βεβαίως τὴν ἀξίωσιν νὰ παραβάλωμεν τὰ ἐκεῖ γινόμενα πρὸς τὰ δυνάμενα νὰ γίνωσι ἐνταῦθα. Ἀλλ' ἐν μικρῷ τὰ πάντα δύνανται νὰ γίνωσι καὶ ἐνταῦθα, θὰ γίνωσι δέ, σὺν Θεῷ!

Λέγεται ὑπὸ τῶν ἀπαισιοδοξούντων ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον εἶναι δυνατόν νὰ γείνῃ ἐνταῦθα, ὅτι μόνον ὁ Μπερτόδουλος καὶ ἡ Χαλιμὰ ἔχουν ἐξόδευσις, ὅτι ὁ λαός δὲν θέλει ἄλλα βιβλία, ὅτι δὲν νοστιμεύεται τὰ νεώτερα, ὅτι δὲν ἀναγινώσκει. Ἀναντιρρήτως, ὅταν ἐπέλθῃ ἡ ἑξὶς τοῦ ἀναγινώσκειν, δι' ὧν μέσων ὑπεδείξαμεν, τότε ὁ διοργανισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ βιβλιοεμπορίου θὰ ἐπιβληθῶσιν ἄφ' αὐτῶν. Καὶ πρὸ

τούτου ὅμως, φρονῶ ὅτι ὑπάρχουν ἄρκετὰ βιβλία δυνάμενα νὰ προστεθῶσιν εἰς τοὺς σάκκους καὶ τοὺς δίσκους τῶν βιβλιογυρολόγων, μέχρις οὐ ἀποκτήσωμεν περισσότερα, — ὅτι ἤξιζε νὰ γείνη δοκιμὴ τις πρὸς αὐξησιν τῆς κυκλοφορίας των, ὡς μέσον καὶ τοῦτο πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐξέως τοῦ ἀναγινώσκειν, — καὶ ὅτι διὰ τῆς ταύτης δοκιμῆς, γινομένης ὑπὸ ὁρῶν καλῶν, δύναται ν' ἀνατραπῇ ἡ ὑπόστασις τοῦ ἑνὸς τῶν λόγων εἰς τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ἡ μεταξὺ τοῦ λαοῦ κυκλοφορία μόνων τῶν καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν χρήσει βιβλίων, τῆς ἀτελείας δηλαδὴ τοῦ βιβλιομπορίου.

Ὁ δεῦτερος λόγος, ὁ κατ' ἐμὲ κυριώτερος καὶ σπουδαιότερος, συνέχεται μετὰ ζήτημα τὸ ὁποῖον μετὰ πολλῆς δειλίας τολμῶ νὰ θέξω ἐνώπιον ὑμῶν, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο δυσκόλως ἐξετάζεται μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀπαθείας, καὶ διότι οὐδεμίαν ἔχω ἀρμοδιότητα ὅπως ἀναμιχθῶ εἰς τὰς συζητήσεις τὰς ὑποίας προεκάλεσε καὶ προκαλεῖ. Ὁμιλῶν ἤδη περὶ αὐτοῦ, δὲν ὁμιλῶ οὔτε ὡς γλωσσολόγος, μὴ ὦν οὐδαμῶς τοιοῦτος, οὔτε ὡς συγγραφεὺς, μολοντί δὲν δύναμαι ἴσως μετὰ ἴσης εἰλικρινείας νὰ ἀποκηρύξω καὶ τοῦτον τὸν τίτλον ὁμιλῶ ὡς ἀπλοῦς κ' ἐγὼ ἀναγνώστης βιβλίων, ὡς μονὰς ἐντὸς τοῦ πλήθους περὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ὁποίου πρόκειται. Ἐνὶ λόγῳ, ἐπιλαμβάνομαι τοῦ ἀκανθώδους τούτου ζητήματος οὐχὶ ὑπὸ ἐπιστημονικὴν, ἀλλ' ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν, καὶ καθόσον μόνον σχετίζεται πρὸς τὸ θέμα τῆς παρούσης ἡμῶν συνδιαλέξεως.

Ἐννοεῖτε περὶ τίνος ζητήματος ὁ λόγος. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσης.

Λέγεται παρὰ τινων καὶ ὑποστηρίζεται, ὅτι τὴν διάδοσιν πλείστων ἐκ τῶν βιβλίων ὅσα μέχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν, παρεμποδίζει ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν. Λέγεται ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἐννοεῖ τὴν λεγομένην ταύτην *λογίαν* γλῶσσαν ἄνευ κόπου, καὶ ὅτι τὸν κόπον τοῦτον δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ καταβάλῃσι πάντες, — ὅτι ἄλλως τε οἱ γράφοντες τὴν γλῶσσαν ταύτην ἀποτείνονται οὐχὶ εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς κύκλον ἀναγνωστῶν περιωρισμένον, καὶ ὅτι πταίουσι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐὰν τὰ συγγράμματά των δὲν διαδίδωνται μετὰ τῶν πολλῶν. Ἐὰν ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, ἔπεται ὅτι ἡ λογία γλῶσσα ἀποτελεῖ μεσοτοίχον μετὰ τῶν γραφόντων αὐτὴν καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι εὐχρὴς ἔργον νὰ λαφθῇ πρόνοια ὑπὲρ τῆς ὑπερπηδήσεως ἢ καταδαφίσεως τοῦ μεσοτοίχου τούτου. Διότι (ὑπὸ κοινωνικὴν πάντοτε ἔποψιν,) εἰς τὴν χρησιμεύουν οἱ λόγοι ἔθνους τινός, ἐὰν δὲν συντελῶσιν εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν του; Τίς δὲ ὁ σκοπὸς τῆς γλώσσης, ἐὰν δὲν χρησι-

μεύη αὕτη ὡς ὄργανον πρὸς διοχέτευσιν καὶ διάδοσιν ἰδεῶν;

Εἰς τὰς τοιαύτας ἐνστάσεις οἱ λόγοι ἐνίοτε ἀπαντῶσι λέγοντες, ὅτι πρέπει ὁ λαὸς ν' ἀνυψωθῇ μέχρις αὐτῶν καὶ τότε θὰ τοὺς ἐννοήσῃ. Οἱ ἀντιφρονούντες ὅμως λέγουσι ὅτι εὐκολώτερον καὶ προτιμώτερον τὸ νὰ καταβῶσιν ὀλίγον οἱ λόγοι πρὸς τὸν λαόν, ἐὰν δύναται τοῦτο νὰ ὀνομασθῇ καὶ νὰ λογισθῇ ὡς καταβιβασμός. Προσθέτουν δέ, ὅτι εἶναι ματαιοπονία ἐκ μέρους τῶν λογίων τὸ νὰ προτρέχῃσι τοῦ παρόντος, θέλοντες δῆθεν νὰ γράφωσιν ἀπὸ τοῦδε τὴν γλῶσσαν τοῦ μέλλοντος, — ὅτι εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, μόνοι ἐκεῖνοι οἱ συγγραφεῖς ἀπέκτησαν τὴν ὑστεροφημίαν, ὅσοι ἐγραψάν χάριν τῶν συγχρόνων καὶ ἡγαπήθησαν παρ' αὐτῶν, καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, « πᾶσα φιλολογία πρέπει νὰ λαμβάνη παρὰ τοῦ ζῶντος ἔθνους τὴν θέρμην, τὴν ὁποίαν τῷ ἀνταποδίδει εἰς φῶς ».

Ταῦτα λέγουσι οἱ μὲν καὶ ἄλλα οἱ δέ. Τίνες ἔχουν δίκαιον; Δὲν ἐναπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ ἐπιφέρωμεν περὶ τούτου γνώμην. Εἶναι ὅμως ἐπιτετραμμένον νὰ εἰπῶμεν, ὅτι εἰς μὲν τᾶλλα ἔθνη, ὁ μαθὼν εἰς τὸ σχολεῖον νὰ συλλαβίσῃ μόνον καὶ ν' ἀναγινώσκῃ, δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὰ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ γραφόμενα βιβλία, ἐὰν ἡ ἔννοια δὲν ὑπερβαίῃ τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις· καθόσον μετὰ τῆς γλώσσης του καὶ τῆς γλώσσης τοῦ συγγραφέως ὑπάρχει διαφορὰ ὅφους μόνον, οὐχὶ δὲ (ἐκτὸς σπανίων ἴσως ἐξαιρέσεων) διαφορὰ γραμματικῆς ἢ συντάξεως. Διὰ δὲ τὸν Ἕλληνα τοῦ ὁποίου ἡ μάθησις περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἶναι θησαυρὸς κεκλεισμένος ὅχι μόνον αἱ σελίδες πολλῶν ὀρθοεπῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ αἱ στήλαι αὐτὰ πολλῶν ἐφημερίδων τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο δὲ διότι, παρεκτὸς τῶν γραμματικῶν τύπων, οἵτινες δὲν εἶναι πάντοτε οἱ τῆς παρ' αὐτοῦ λαλουμένης γλώσσης, καὶ παρεκτὸς τῆς συντάξεως, τὴν ὁποίαν ἀρεσκόμεθα ἐνίοτε νὰ περιπλέκωμεν ἄνευ ἀνάγκης, συνειθίζομεν προσέτι νὰ μεταχειρίζομεθα πρὸς ἑκφρασιν τῶν ἰδεῶν ἡμῶν οὐχὶ τὰς κοινὰς καὶ γνωστὰς λέξεις, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, μετὰ δύο συνωνύμων Ἑλληνικῶν ὄρων δίδομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν προτίμησιν εἰς τὸν ἀρχαιότερον, τὸν μάλλον ἀσυνήθη καὶ τὸν ἥττον καταληπτόν. Εἰς τρόπον ὥστε ὁ κοινὸς ἀναγνώστης, μὴ εὐρίσκων τὸ πρᾶγμα ἀντάξιον τοῦ κόπου, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλκυσθῇ εἰς ἀνάγνωσιν, προκρίνει τὴν ἀποχὴν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κοινοὶ ἀναγνῆσται ἀποτελοῦν τὴν πλειοψηφίαν, τὰ ἔργα ἡμῶν ὀλίγον ζητοῦνται, ὀλίγον ἀγοράζονται καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἀναγινώσκονται. Ἐν συντόμῳ, οἱ τοιαῦτα ἰσχυριζόμενοι ἐπιρρίπτουν εἰς τοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς

μέγα μέρος τῆς εὐθύνης τῆς τε ἀτελείας τοῦ βιβλιομπορίου καὶ τῆς μὴ εἰσέτι γενικεύσεως τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τῆς τοιαύτης μορφῆς θὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένοι οἱ συγγραφεῖς, οἱ μέλλοντες νὰ τέρψωσι καὶ νὰ φωτίσωσι τὴν ἤδη ἀνατέλλουσαν γενεάν τῶν Ἑλλήνων. Τίς οἶδε πόσοι τοιοῦτοι κρύπτονται μεταξὺ τῶν νέων οἵτινες μὲ τιμοῦν σήμερον διὰ τῆς παρουσίας των. Πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος τολμῶ νὰ ὑποπομνήσω, — ἐπειδὴ πρόκειται περὶ τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, — ὅτι ὑπάρχουν δύο τάξεις ἀναγνώστων: οἱ ἀναγινώσκοντες χάριν ἀπλῆς μαθήσεως ἢ ψυχαγωγίας, καὶ οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν ἰδίαν μόρφωσιν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ λάβωσι μίαν ἡμέραν τὸν κάλαμον εἰς χεῖρας, κατατασσόμενοι καὶ οὗτοι εἰς τὴν σειράν τῶν συγγραφέων. Διὰ τοὺς τελευταίους τούτους ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι τέρψις μόνον ἢ μέσον μαθήσεως, εἶναι συγχρόνως προγύμνασις καὶ προπαρασκευή. Οἱ τοιοῦτοι πρέπει νὰ μελετῶσι, νὰ ἀνατέμνωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ὅσα βιβλία ἀναγινώσκουν. Πρέπει νὰ ἐμφορῶνται τῆς ἰδέας ὅτι ἄνευ κόπου, καὶ πολλοῦ κόπου, οὐδὲν ἀποκτᾶται, — ὅτι τὸ συγγραφεῖν εἶναι τέχνη καὶ αὕτη, ὡς πᾶσα ἄλλη, — καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἐπαρκὴ τοῦ συγγραφέως ἐφόδια ἡ ἔμφυτος εὐφυΐα, ἡ μόνη ἢ περὶ τὸ γράφειν εὐχέρεια. Ἀπ' ἐναντίας, τὰ τοιαῦτα φυσικὰ δῶρα ἀποβαίνουν ἐνίοτε λίαν ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς νέους, διότι ἄγουν εἰς δύο σκοπέλους ἐξ ἰσοῦ ἐπικινδύνους: τὸν αὐτοθαυμασμόν καὶ τὴν φυγοπονίαν. Ὁ πρῶτος ὑποθάλλεται συνήθως καὶ ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τοῦ νεκροῦ φωστήρος, τὴν δὲ φυγοπονίαν γεννᾷ πολυλάκεις ἢ πεποιθήσεις, ἢ συνοψιζομένη εἰς τὸν ἀφορισμὸν ὅτι «ὁ ποιητὴς γεννᾷται»! Λέγω δὲ ποιητὴς, διότι συνήθως εἰς τὴν ποίησιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰς τὴν στιχουργίαν, εὐρίσκει διέξοδον ἢ πρῶτος φιλοδοξία τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως προικισμένων νέων. Καί, ναί μὲν, τὸ στιχουργεῖν δὲν εἶναι κακόν, καθόσον ἀσχεῖ τὸν κάλαμον, ἀλλὰ τὸ δῶρον τῆς ποιήσεως ἐδόθη εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ὀφείλουσιν διὰ πολλοῦ ἐπίσης κόπου καὶ πολλῆς μελέτης νὰ καλλιεργήσωσι τὸ παρὰ θεοῦ σπέρμα, ὅπως βλαστήσῃ καρποὺς καλοὺς.

Ἀνάγκη λοιπὸν μελέτης, μέλλοντες συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, μελέτης ἐνδελεχοῦς, καὶ ἀναγνώσεως πολλῆς, ἐκλεκτῆς καὶ σκοπίμου. Ἀναγινώσκετε πρὸ πάντων τοὺς ἀρχαίους! Ἐκεῖ θὰ εὕρητε τὰ λαμπρότερα, τὰ μᾶλλον ἀξιολύμητα, τὰ ἀμύμητα ὑποδείγματα χάριτος, σαφηνείας, συντομίας καὶ ἀκριβείας, ἀκριβείας περὶ τὴν ἔννοιαν καὶ περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἀναγινώσκετε καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῶν νεωτέρων φιλολογῶν, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς ἀποτελοῦμεν μέρος τῆς εὐρείας οἰκογενείας τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Ἐξακολου-

θῆτε, ἐὰν τοῦτο σᾶς εὐαρεστῇ, νὰ ἐντυφᾶτε ἰδίως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τὴν συγχρόνως συγγραφέων τῆς Γαλλίας, οἵτινες τοσαύτην μέχρι τοῦδε ἐξήσκησαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας. Ἄλλ' ὅμως ἀναγινώσκετε αὐτοὺς μετ' ἐπιφυλάξεώς τινος, ἐξ ἐνός μὲν ἐνθυμούμενοι ὅτι εἶναι ξένοι, καὶ ὅτι ἐκάστη φιλολογία, ἀξία τοῦ ὀνόματος, πρέπει ἐντὸς τῶν σπλάγχων τοῦ ἰδίου ἔθνους ν' ἀναζητῇ τὴν ἔμπνευσίν της, — ἐξ ἄλλου δὲ ἐρευνῶντες πῶς οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι ἢ πεζογράφοι, τοὺς ὁποίους θαυμάζετε, κρίνονται εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἕκαστος, ὑπὸ ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἡ πεφωτισμένη καὶ ἀμερόληπτος κρίσις δὲν ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ συρμοῦ ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐνίοτε τοῦ ἀλληλοθαυμασμοῦ.

Φοβοῦμαι μὴ κατηγορηθῶ, καὶ δικαίως, ὅτι μεταβαίνω ἄνευ σειρᾶς ἐξ ἐνός ἀντικειμένου εἰς ἄλλο, καὶ ὅτι ἐπεμβαίνω εἰς ζητήματα ἄλλοτρια τοῦ θέματός μου. Ἡ μόνη δικαιολόγησίς μου εἶναι, ὅτι τὸ θέμα μου εὐρύ καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, ὡς εἴπομεν ἤδη, ἀλληλένδετα. Πῶς νὰ μὴ ὁμιλήσωμεν περὶ συγγραφέων, καὶ περὶ τῶν συγγραφέων ἰδίως τοῦ μέλλοντος, προκειμένου περὶ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς γενικεύσεως τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν; — Ἡ ἀπόκτησις τοῦ ἀγαθοῦ τούτου θὰ εἶναι ἡ κορωνὶς τῆς ἐπεκτεινόμενης καὶ βελτιουμένης δημοσίας ἡμῶν ἐκπαίδευσως. Ἡ δ' ἐπέκτασις καὶ βελτίωσις τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως ἔπρεπε ἀνέκαθεν νὰ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἡμῶν μέλημα. Ἄς βαδίσωμεν, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τὰ ἴχνη τῶν ξένων ἐθνῶν, ἐνθαρρυνόμενοι ἐξ ὅσων ἐκεῖνα διέπραξαν, ἐντὸς τῶν τελευταίων τούτων μόνον ἐτῶν, ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως των. Ἄς ἴδωμεν τί ἐγένετο καὶ τί γίνεται ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς μὲν τὴν Γαλλίαν, πρῶτιστον κυβερνητικὸν ζήτημα ὑπῆρξεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὸ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως. Ἀδιάφορον ἐὰν τὰ ληφθέντα μέτρα προεκάλεσαν ἀντιστάσεις, διαμαρτυρήσεις καὶ ἀποδοκιμασίας. Περὶ τῆς ἀξίας τῶν μέτρων ἐκεῖνων δὲν εἴμεθα οἱ ἀρμόδιοι κριταί. Δι' ἡμᾶς ἀρκεῖ τοῦτο, ὅτι πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας ἐχρημάτισεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ὅτι ἕτερος ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἀνῆλθεν ἐπίσης εἰς τὴν πρωθυπουργίαν, καὶ ὅτι οἱ κοινοβουλευτικοὶ ἀγῶνες, ἐπὶ πολλὰς καὶ συνεχεῖς περιόδους, περιστράφησαν εἰς τὸ ζήτημα τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως.

Εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνωνται τὰ πολιτικά δικαιώματα καὶ εἰς τὰ πολυπληθέστερα στρώματα τοῦ ἔθνους, οἱ διέποντες τὰ τῆς πολιτείας ἐσκέφθησαν καὶ ἐνήργησαν δραστηρίως ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας. Τί δὲ κατορθώθη ἐντὸς μιᾶς εικοσιπενταετηρίδος, δύνασθε νὰ εἰκάσητε ἐκ τούτου

καὶ μόνου: Πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐπεσκηπτόμην τὰς φυλακὰς τοῦ Λονδίνου μετὰ συμπολίτου, ἀσχολουμένου εἰς τὰ τῆς βελτιώσεως τῶν ποινικῶν ἡμῶν καταστημάτων. Διερχόμενος τὰς ὑπαίθρους αὐλὰς καὶ τὰ ἐργαστήρια, ὅπου μετὰ τοσαύτης εὐταξίας καὶ ἡσυχίας ἡσκούντο ἢ ἐργάζοντο οἱ κατὰδικοι, ἠρώτησα τὸν ὁδηγοῦντα ἡμᾶς ὑπάλληλον, εἴαν παρεῖχε πολλὰς δυσκολίας ἢ ἐφαρμογὴ τῆς πειθαρχίας ἐντὸς τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν φιλακισμένων.— "Ἄλλοτε ναί, ἀπεκρίθη ὁ ὑπάλληλος, σήμερον ὁμῶς ὄχι.—Πόθεν τοῦτο; Εἰς τί ὀφείλεται ἡ ἐπελθοῦσα εὐάρεστος μεταβολή;—Εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως! Ἡ ἀπόκρισις μοι ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἰδοὺ εἰς ὅποια παραδείγματα πρέπει ν' ἀποβλέπωμεν! "Όταν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος γίνωσι καταφανῆ ἕως εἰς τὰ βάθη τῶν φυλακῶν, ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐν Ἑλλάδι παύσῃ νὰ θεωρῇται καὶ νὰ χαρακτηρίζεται ὡς μικρὸν ὑπουργεῖον, τότε δὲν θὰ γίνεται πλέον λόγος ἐνώπιον τοιοῦτου ἀκροατηρίου περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ γενικευθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἕξις τοῦ ἀναγινώσκειν.

Δ. ΒΙΚΕΛΛΕΣ.

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΤΖΙΑΦΙΑ

Διήγημα Γεωργίας Ἑλλιοτ.

Μετάφρασις Ἀριστοτέλους Π. Κουρτίδου.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ζ'.

Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἡ μὲς Ἑσχερ προσηνέχθη λίαν ἀλαζονικῶς. Θυέλλα ἐπέκειτο. Ὁ λοχαγὸς Οὐεῖμπράου ἐφάνη ἡκιστα ταραχθεὶς. ἀπεφάσισε δὲ ν' ἀψηφίσῃ τὴν ὀργὴν τῆς μνηστῆς του φιλοφρονέστερος δεικνύμενος πρὸς τὴν Αἰκατερίναν. Ὁ Τζίφιλ προσεκάλεσεν αὐτὴν νὰ παίξωσι *dáman*, ἐν ᾧ ἡ λαίδη Ἑσχερ ἔπαιζε πικέτον μετὰ τοῦ σὶρ Χριστοφόρου, καὶ ἡ μὲς Ἑσχερ συνδιελέγετο μετὰ τῆς λαίδης Σέβερελ. Ὁ Ἀντώνιος ἀφεθείς εἰς διαθεσιμότητα, προσελθὼν ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς καθέδρας τῆς Αἰκατερίνης, ὅπως παρακολουθῇ τὸ παίγνιον. Ἡ νεάνις δυσφοροῦσα ἐκ τῶν πρῶινῶν ἀναμνήσεων, ἐγένετο περιπόρφυρος καὶ εἶπεν αὐτῷ τέλος μετ' ἀνυπομονησίας ὅτι τὸν παρεκάλει ν' ἀπομακρυνθῇ.

Ταῦτα συνέβησαν ὑπὸ τὰ βλέμματα τῆς μὲς

Ἑσχερ. Εἶδε τὴν Αἰκατερίναν ἐρυθριῶσαν ἐν ᾧ ἔλεγε λέξεις τινὰς πρὸς τὸν λοχαγόν, ὅστις ἀπεμακρύνθη ἀμέσως. Καὶ ἄλλον τινὰ δὲν διέλαθε τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, βεβαιωθέντα προσέτι ὅτι ἡ μὲς Ἑσχερ παρετήρει τὰ συμβαίνοντα. Οὗτος ἦτο ὁ Τζίφιλ, ὅστις ἠσθάνθη ἐπαυξάνουσαν τὴν περὶ τῆς Αἰκατερίνης ἀνησυχίαν του.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν, εἰ καὶ ἡ αἰθρία ἦτο θαυμασία, ἡ μὲς Ἑσχερ ἠρνήθη νὰ ἐξέλθῃ ἐφιππος, ἡ δὲ λαίδη Σέβερελ ἰδοῦσα ὅτι νέφος τι ὑπῆρχε μεταξύ τῶν μεμνηστευμένων, ἐφρόντισε νὰ μείνωσι μόνοι ἐν τῇ αἰθούσῃ. Ἡ μὲς Ἑσχερ, ἐπὶ τοῦ κλισμοῦ καθημένη, ἐνησχολεῖτο εἰς χειροτέχνημά τι μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος. Ὁ Οὐεῖμπράου ἐκάθητο ἀπέναντι κρατῶν ἐφημερίδα, ἣν ἀνεγίνωσκε μετὰ προσπεποιημένης προσοχῆς, μὴ θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἀνησυχεῖ τὸ παράπαν ἐκ τῆς περιφρονητικῆς σιωπῆς τῆς μνηστῆς του. Τέλος ἀφῆκε τὴν ἐφημερίδα· ἡ μὲς Ἑσχερ τῷ εἶπε τότε·

—Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχετε μεγάλην οἰκειότητα μὲ τὴν μὲς Σάρτη.

—Μὲ τὴν Τίναν; ὦ, ναί. Ἐδῶ τὴν εἶχαμεν χαϊδεμένην. Ἡμεθα ὡσὰν ἀδελφὴ καὶ ἀδελφός.

—Αἱ ἀδελφαὶ δὲν κοκκινίζουν ὅταν οἱ ἀδελφοὶ των πλησιάζουν εἰς αὐτάς.

—Αὐτὴ κοκκινίζει; Ποτέ μου δὲν τὸ παρετήρησα. Εἶνε πολὺ δειλὴ κόρη.

—Θὰ ἐκάμαντε καλλίτερα ἂν δὲν εἴσθε τόσοσιν ὑποκριτῆς, λοχαγὲ Οὐεῖμπράου. Εἶμαι βεβαία ὅτι καὶ συνέβη μεταξύ σας. Ἡ μὲς Σάρτη ποτέ δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ σας ὁμιλήσῃ μὲ τόσῃν θρασύτητι ὅπως χθὲς τὴν ἐσπέραν, ἂν δὲν τῇ εἶχατε δώσῃ τὸ δικαίωμα νὰ σας μεταχειρίζεται μὲ τοιοῦτον τρόπον.

—Ἀγαπήτῃ μου Βεατρίκῃ, σὰς παρακαλῶ νὰ εἴσθε λογική· σας φαίνεται πιθανόν ὅτι ἐσκέφθην ποτὲ νὰ κάμω ἔρωτα μὲ τὴν μικρὰν Τίναν; Ἐχει τίποτε τὸ ὅποιον νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἀγάπην; Εἶνε παιδί περισσύτερον παρὰ γυνή. Μὲ αὐτὴν δικαιῶται κανεὶς νὰ φέρεται ὅπως μὲ μικρὸ κορίτσι, τὸ ὅποιον εἰμπορεῖ νὰ θωπεύῃ καὶ μὲ τὸ ὅποιον εἰμπορεῖ νὰ παίξῃ.

—Σὰς παρακαλῶ εἰπέτε μοι τί ἐπαίξετε χθὲς τὸ πρωὶ μαζί της ὅταν ἐμβῆκα ἐδῶ; Τὰ μάγουλά της ἦσαν κατακόκκινα καὶ τὰ χέρια της ἔτρεμαν.

—Χθὲς τὸ πρωὶ; ὦ! τὸ ἐνθυμοῦμαι. Εἰξεύρετε ὅτι ἀδιακόπως τὴν ἐνοχλῶ διὰ τὸν Τζίφιλ, ὁ ὁποῖος εἶνε εἰς τὰ γερά ἐρωτοκτυπημένους μαζί της· καὶ ἡ Τίνα δυσχεστεῖται διὰ τοῦτο, ἴσως διότι καὶ αὐτὴ τὸν ἀγαπᾷ. Γνωρίζονται πολὺ πρὶν ἐγὼ ἔλθω ἐδῶ καὶ ἔπαιζαν μαζί, ὁ δὲ σὶρ Χριστοφόρος τὸ ἔβαλεν ἀπόφασιν νὰ τοὺς ὑπνῷδρῇ.

—Λοχαγὲ Οὐεῖμπράου, δὲν εἴσθε εἰλικρινής.